

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

IV/2011

Vesna Cakeljčić
Univerzitet u Beogradu

UDK 821.133.1. Ndiaye M.

TRI MOĆNE ŽENE MARI NDIJAJ – JEDINSTVO NARATIVNOG TRIPTIHA

Apstrakt: *Mari Ndiyaj je konstruisala svoje delo „Tri moćne žene“ kao muzičku kompoziciju čija tri različita dela povezuje jedna tema što se ponavlja: unutrašnja snaga koju ispoljavaju protagonistkinje, crnkinje afričkog porekla, pred najtežim životnim iskušenjima. To je ključni pojam za razumevanje ovog triptiha, oko kojeg se artikulišu razni ulozci teksta. Priče su povezane tananim nitima. Niz elemenata, na narativnom i simboličkom planu, uklapa se kao u puzzle, ujedinjujući te kratke romane u kompleksnu celinu. Žrtve gorke sudbine koja kao da se ostrvila na njih, svaka od tri junakinje, na koje je fokusirana naracija, nastoji da sačuva svoj integritet i ljudsko dostojanstvo pred najezdom zla. Na koncu uspevaju da se preobraze u istinske heroine, u Moćne Žene. Jedna od njih, Kadi Demba, kao sublimacija ndijajevske žene što luta tražeći svoje mesto pod suncem, predstavlja sve one bezimene nesrećnice koje prolaze golgotu na putu ilegalne imigracije u Evropu.*

Ključne reči: *Mari Ndiyaj, „Tri moćne žene“, jedinstvo triptiha, narativne veze, unutrašnja snaga.*

Mari Ndiyaj (Marie NDiaye, 1967) spada u nekoliko najznačajnijih pisaca savremene francuske književnosti. Njeno pismo, sa osobenim pečatom čudnovatosti, pleni originalnošću. Veštinom vođenja priče i lepotom jezika rano je osvojila brojne čitaoce, fascinirane i u isti mah destabilizovane psihološkim lavirintima njene proze. Zbog afričkog porekla po ocu, od koga je nasledila boju kože i tipično senegalsko prezime, neretko je pogrešno svrstavaju u afričku književnost i smatraju Afrikankom, odnosno „strankinjom“. „Tako se preko Mari Ndiyaj postavlja pitanje pripadnosti cele književne produkcije u odnosu na poreklo njenih autora, da ne kažem na boju njihove kože“, kaže Odil Kaznav. „Pitanje koje se postavlja je, dakle, jedan identitetski geto [...] Zato što je Mari Ndiyaj crna, na neki način očekujemo da njeno delo bude ukorenjeno u izvesne afričke reference/ tradicije.“ (A travers Ma-

rie NDiaye, se pose ainsi la question de l'appartenance de toute production littéraire en fonction de ses origines, pour ne pas dire de sa couleur (...) La question qui se pose est donc celle d'un ghetto identitaire (...) Parce que Marie NDiaye est noire, quelque part on s'attend à ce que son œuvre soit ancrée dans certaines références/traditions africaines.) (Cazenave 2003:77)

Međutim, ova mlada crnkinja, rođena nadomak Pariza i odrasla u južnom parijskom predgrađu, oseća se kao stopostotna Francuskinja, poput njene majke koja je sama odgajala Mari i njenog brata Papa, danas poznatog sociologa. Ubrzo po rođenju kćerke, otac je napustio porodicu i vratio se u Senegal, te Mari nije imala prilike da usvoji afričko kulturno nasleđe. Tek sa dvadeset dve godina prvi put je posetila Afriku, koje do njenog poslednjeg, devetog romana: *Tri moćne žene* (*Trois femmes puissantes*, 2009), u prethodnim knjigama

nema. Čak i u ovom delu, sastavljenom od tri priče, naracija nije fokalizovana na oče-kivana „egzotična“ mesta, nego se dobrim delom odvija u Francuskoj. Naime, dve priče se dešavaju u Africi, a ona najduža u oblasti oko Bordo. Ni Afrika, ni Senegal, ni sâm Dakar se ne pominju, ali prisutni su dakarski kvartovi, letovališta, zatvor, škola. Mikro-elementi za karakterizaciju afričkog podneblja su retki; tek poneko drvo kao plamenjak (flamboajan) ili mangovac. Nema dužih opisa koji bi dali bartovski „efekat stvarnog“. Nema afrikanizama niti stilskih obrta netipičnih za klasični francuski jezik koji bi svedočili o dvostrukoj kulturi autora, što je tipično za frankofone pisce, naprotiv, Ndjijaj citira Ritbefa,¹ srednjovekovnog pesnika zastupljenog u francuskim antologijama. Ona je autor vrlo etablirane kuće kao što je Galimar, i laureat najvećih francuskih književnih nagrada. Njen muž je beli Francuz, Žan-Iv Sandre (Jean-Yves Cendrey) takođe pisac. Bračni par ima troje dece. Često su se selili, prelazeći iz jedne u drugu francusku provinciju, a od 2007. godine žive u Berlinu, jer im ne odgovara, „duboko depresivna“ atmosfera sarkozijevske Francuske.

Prvi roman: *Što se tiče bogate budućnosti* (*Quant au riche avenir*, 1985) Ndjijaj je napisala sa sedamnaest godina; objavio ga je Rober Lendon (*Lindon*), osnivač i direktor ugledne izdavačke kuće *Editions de Minuit*, iskusni lovac na književne talente. Nije bila ni punoletna kada je čuveni časopis *La Quinzaine littéraire* isticao da je ona već veliki pisac i da je pronašla formu koja pripada samo njoj da bi saopštavala stvari koje pripadaju svima. Karijera duga četvrt veka potvrdila je ovo verovanje. Krunisana je 2009. Gonkurovom nagradom za *Tri moćne žene*. Objavljen kod Galimara dvatri meseca pre ovog najvećeg francuskog književnog posvećenja, roman je u tom kratkom periodu bio prodat u 140.000 pri-

¹ *Rutebeuf* (1230-1285?), truver iz Pariza, autor rimovanih jadicovki, krstaških i satiričnih poema, fabliau, itd.

meraka, da bi nakon nagrade i tokom 2010. dostigao milionski tiraž i postao jedna od najprodavanijih knjiga u Francuskoj.

No Mari Ndjijaj već je bila iskusila slavu. Za roman *Rozi Karp* (*Rosie Carpe*) dobila je 2001. prestižnu nagradu Femina, gotovo jednoglasno, kao i u slučaju „Gonkura“. Jedina je živa književnica čiji je pozorišni komad, *Tata mora da jede* (*Papa doit manger*, 2003), ušao u repertoar nacionalnog pozorišta Komedi Fransez. Kod najuglednijih izdavača je objavila svojih dvadesetak knjiga; polovinu čine veoma čitani romani, koji miniraju klasične romansijerske kodove: *U porodici* (*En famille*, 1990), *Veštica* (*La Sorcière*, 1996), ili halucinantni *Moje srce u tesnacu* (*Mon cœur à l'étroit*, 2007). Njen pozorišni komad *Hilda* (1999) takođe je popularan. Nedavno se ogledala u još jednom žanru: učestvovala je u pisanju scenarija za film *White Material* (2009) od Kler Deni (*Claire Denis*) za koju je rekla da je više Afrikanka od nje, jer je rediteljka provela detinjstvo u Kamerunu. Film prati borbu jedne Francuskinje na čelu plantaže kafe u Africi, u jeku građanskog rata. Za potrebe scenarija, Ndjijaj je provela neko vreme u Gani, i tek tada je, kaže, bolje upoznala afričke kulturne kodove.

Uglavnom nadahnuto svakodnevicom učmalih sredina, delo Mari Ndjaj razotkriva nestvarnost otuđenog sveta koji nas okružuje. Nastanjuju ga obični mali ljudi koji se, suočeni sa dubokim ličnim krizama, katkada ponašaju izopačeno. S lakoćom se kreću kroz vreme i prostor noseći na plećima breme teških porodičnih drama, a njihove metamorfoze u razna živa bića ili nežive stvari odvijaju se u tajanstvenim okolnostima. Ndjijajevski svet neprestano nadleću ptice; nekad grabljivice i zloslutnice, nekad one što donose mir ili slavu, nekad junak/inja u ptičijem obličju. Veštim književnim postupkom paranormalno na koncu deluje tako normalno ako ne i banalno. Blago parodijsko preterivanje i nagli prodor fantastike, kao i njeno isto tako naglo iščezavanje, kazuju nam da je

naš život jedan prilično čudesan san, običan u svojoj čudesnosti. Ili mučan i ponižavajući. Stvarnost je toliko fantazmagorična da deluje kao fikcija, čini se da poručuje autorka. Na pitanje Katrin Argan: šta je očekivala od književnosti kada je, sa dvanaest godina, počela da piše, Mari Ndjijaj je odgovorila:

Nadala sam se da će me spasti od stvarnog i običnog života koji mi je izgledao zastrašujući. Da će načiniti od mene neko posebno, čak i jedinstveno biće. Imala sam utisak, kao dete, da sam nevidljiva. Nadala sam se, premda to nije bilo svesno, da će me pisanje učiniti vidljivom i da će me zaštititi u isti mah. (*J'espérais qu'elle me sauve de la vie réelle et ordinaire qui me semblait terrifiante. Qu'elle fasse de moi quelqu'un de spécial, d'unique même. J'avais l'impression, enfant, d'être invisible. J'espérais, sans que cela soit conscient, que l'écriture me rendrait visible et me protégerait en même temps.*) (Argand 2001: 6)

Istražujući kroz svoje pripovesti razne aspekte mutacije individualnog identiteta, Ndjijaj voli da se poigrava surovošću te stvarnosti, pokušavajući da ide do granica (čitalačke) podnošljivosti. Majstorstvo njenog pera doprinosi snazi njenog površinski blagog a u dubini eruptivnog introspektivnog pisma, čije vijuge nas odvlače ispod glazure prividno besprekorne i rafinirane proze u meandre svesti prepuštene na milost i nemilost žestokim osećanjima i konfliktima. Precizno i jasno, sa izrazitim smislom za detalj, lišeno lirskih zanosa, ovo književno tkivo u stanju je da dopre do dubine duše i da duboko potrese. Roman *Tri moćne žene* predstavlja odličan primer te strašne efikasnosti.

Narativne puzzle

Ovo delo je triptih sastavljen od tri naizgled nepovezane priče, napete poput trilera. Svaka je fokusirana na jednu ženu afričkog porekla, u prelomnom trenutku njene sudbine. Junakinja prve priče je sredovečna advokatica Nora, koja živi u Parizu sa kćerkicom Lusi, nevenčanim mužem Jakobom i njegovom kćerkicom

Gretom. Ona naglo odlazi u Dakar na hitan poziv svoga oca, propalog bogataša koga nije videla godinama, još otkako je napustio porodicu i vratio se u rodni Senegal odvođeni sa sobom petogodišnjeg sina Sonija. Ali Soni leži u zatvoru zbog strašnog zločina. Druga „moćna žena“ je mlada Fanta, nekada profesorka u Dakaru, viđena samo „s leđa“, očima svog belog i plavog muža Rudija koji ju je odvuкао iz Dakara u sumornu zabit francuske Žironde² bežeći od sopstvenih demona iz prošlosti. Ranije ugledni profesor srednjovekovne književnosti u Dakaru, Rudi Deskas, nosilac radnje, u Francuskoj je postao niži službenik u provincijskom preduzeću koje se bavi prodajom kuhinja montiranih po meri. Mlada senegalska udovica Kadi Demba je protagonistkinja treće priče, jedine koja je zasnovana na stvarnim dešavanjima, tragediji hiljada afričkih emigranata koji pokušavaju ilegalno da uđu u Evropu čineći nadljudske napore. Sirotica bez igde ikoga, odbačena od porodice svog muža, primorana je da krene na put izgnanstva, gde je čekaju nezamislive patnje.

Sve tri priče su razlomljene, nelinearne narativne strukture, u kojoj protagonisti sećanje rekonstruišu i (re)interpretiraju putem. Povezane su tananim narativnim nitima i elementima: Kadi Demba (III), bila je sluškinja u kući Norinog oca (I); na izbegličkom putu preko Sahela i Sahare nosi adresu jedne rođake u Francuskoj, a to je Fanta (II); turističko selo Dara Salam na senegalskoj obali počeo je da gradi Abel, otac Rudija Deskasa (II), a otkupio ga je Norin otac (I), obojica ogrezli u zločinu; Rudijeva majka (II) bavi se verskom propagandom, kao i Norina sestra (I), i jedna i druga predate „bogomoljačkom zanesenjaštvu“; i Norina majka (I) i Rudijeva majka (II) nose duboku ranu iz mladosti, i obe su se uselile u tipsku kućicu (paviljon) u otuđenom predgrađu; Norin brat Soni (I) i Rudijev otac Abel (II) bačeni

² Franc. *Gironde*, departman u zapadnoj Francuskoj, u regiji Akvitanija, čiji je glavni grad Bordo.

su u zloglasni dakarski zatvor Rebeus; u svakoj priči je prisutno kretanje: iz Francuske u Senegal, i obrnuto, kada je u pitanju *flash back*: Pariz > Dakar (I), Dakar > mesto u francuskoj provinciji (II), Dakar > Francuska; u svakoj su prisutne preteće ptice: Norin otac je strašna fosforescentna ptičurina koja spava na drvetu (I), Rudi bezglavo beži od mišara (II), sirotu Kadi prate gavranovi (III), a čovek koji je sprovodi u sabirni centar ilegalnih emigranata verovatno je gavran:

Je li skrivao iza ogledalaca svojih naočara male okrugle oči gavrana, tvrde i ukočene, je li skrivao pod svojom kariranom košuljom čudno zakopčanom do grla onaj pojas beličastog perja koji su napred svi imali? (Ndiijaj 2011: 216)

Svaka priča je protkana motivima koji se ponavljaju, ritmujući i naglašavajući razvoj krize junaka. U prvoj, jedan „demon beše seo na [Sonijev, Norin, sestrin, majčin] trbuh i više ga nije napustio“ (*Ibid*: 49). Demon je omraženi otac, koji je zaseo na trbuh svakog člana svoje porodice, kada je odveo dečaka u Afriku. Ovu rečenicu autorka varira dok se Nora priseća bolne epizode Sonijeve otmice, kao i potonjeg srozavanja i patnji majke i sestre, te Sonijevog zatvaranja u sebe. Kad Nora razreši unutrašnji konflikt sa kastrativnim ocem, demon će iščeznuti. U drugoj priči, Fantinog muža Rudija, dok se malo-pomalo, vozeći stari automobil, suočava sa bolnom istinom o očevoj prošlosti, o svojim rđavim postupcima prema Fanti i sinčiću Džibrilu, te o svojoj promašenoj karijeri, povremeno progoni jedan hičkokovski mišar. Verujući da grabljivicu šalje Fanta, on ponavlja: „Više nema potrebe, Fanta, da mi šalješ tu pticu kažnjavateljicu – zaista, više nema potrebe...“ (*Ibid*: 147) U konstrukciju ovog narativa ugrađeno je arhaično citatno tkivo: stihovi Ritbefa i citati iz *XV bračnih radosti*.³ Ti biseri francuske književne baštine

3 *Les XV joies du mariage*, malo remek-delo francuske književnosti, koje se pojavilo oko 1450. i održalo do danas. Autorka ne daje podatke o sti-

uvek su u funkciji Rudijevog puta prema samom sebi, gradeći slojevit intertekstualni odnos sa njegovom ličnošću.⁴ Oni prate uzlaznu liniju njegovog svođenja računa sa samim sobom, njegovog očajanja u kome, iako junak najverovatnije nije vernik, povremeno priziva „maminog“ boga: „Ô, mamin bože, dobri bogo...“ (*Ibid*: 100) „Oni su među nama“ (anđeli) je rečenica koja nekoliko puta preseca naraciju parodirajući je. U trećoj priči, nesrećna junakinja u najtežim trenucima ponavlja: „to sam ja, Kadi Demba“, jer ta svest da je i ona ljudsko biće u svojoj osobenosti je sve što joj je preostalo u životu. Pomenute rečenice i stihovi, pisani kurzivom ili izdvojeni u novi red, deluju, u ovom referentnom okviru, kao neke mađije koje imaju posebnu duhovnu moć asocirajući na ritualne formule afričke animističke religije.

Ako ova ponavljanja samo podsećaju na afričku svakodnevicu, kojoj daju ritam takozvani govorni bubnjevi i veliki tučkovi za proso po dvorištima, onda jedan drugi detalj strukture definitivno smešta ovaj roman u Afriku. Naime, po završetku svake od tri pripovesti sledi kratak odlomak pod naslovom – *kontrapunkt*, koji Viržini Brenker (Brinker, Internet) naziva – „kontra-tragično“ (*contre-tragique*). Svega nekoliko rečenica okreće dijegezu ka jednom drugom horizontu na kome svetluca nada i nazire se razrešenje konflikta. S muzičkog aspekta, do koga Mari Ndiijaj drži, delo je zaokruženo u svojoj asimetričnoj harmoničnosti, poput afričke muzike koju karakterišu raznovrsne harmonično asimetrične kombinacije, odnosno asimetrični paralelizmi sa sinkopama i kontratempom. Posle stranica i stranica usredsređenih na jednu ličnost, fokalizacija naglo menja središte.

hovima ugrađenim u tkivo priče, uzdajući se u erudiciju svojih čitalaca.

4 Na intertekstualnom planu, delo Mari Ndiijaj protkano je glasovima i referencama ogromne raznolikosti. Tako Nora, junakinja druge priče „Tri moćne žene“, tepajući svojoj kćeri „kokice moja riđa“ doziva irsku bajku *Riđa kokica*, u nadi da će i njena kći doskoči lukavom liscu kao ta koka.

Tako se u kontrapunktu prve priče, koju preživljavamo sa Norom, najednom nalazimo u glavi Norinog oca, predstavljenog samo nekoliko redaka ranije kao inkarnacija vrhunskog zla. Otac i kći sada smireno čuče u „mračnom spokoju plamenjaka“, uspostavljajući konačnu slogu. U kontrapunktu druge priče, u kojoj smo pratili Rudijeve misli, prva komšinica Rudija i Fante zapanjeno gleda široki osmeh na licu mlade Afrikanke, koju nikada nije videla zadovoljnu. Kontrapunkt treće priče, koja je sledila misaoni fluks i kretanje Kadi Demba, ulazi u misli Kadinog saputnika Lamina, koji negde u Parizu sanja o toj devojci blagosiljajući je. Ti iznenađujući blesci bacaju novo svetlo na priču koju zaključuju, naglašavajući da ništa nije ni jednostavno ni crno-belo, i da oni koji su bili zli možda prosto-naprosto nisu imali u životu drugog izbora.

Simboličke veze

Ali još su značajnije simboličke veze između tri dela narativnog tkiva, koje nosi pečat izgnanstva i „stranosti“, osećanja da si stranac iz ovih ili onih razloga, bilo u bukvalnom ili u figurativnom smislu. Jedinstvo ovog romana-puzle čini borba protiv najezde zla, koje uzima razne vidove – laž, poniženje, mržnja, bes, zlopamćenje, potmula nasilnost rođena iz frustracije – a najčešće je ovaploćeno u liku muškarca. Za Noru je to njen propali ali još uvek strašni otac koji je sopstveni zločin natovarao na leđa sinu, kao i njen nevenčani muž Jakob, koji je u njenu kuću uneo „dobročudno“ zlo, „nasmušeno, slatko i uporno“ (*Ibid*: 25); za Fantu je to njen muž, koji je odavno izgubio svaku čast i koji od nje krije istinski razlog njihovog odlaska iz Senegala; za odbačenu Kadi, mnoge osobe koje su je izdale. U toj teškoj borbi, prati ih ogromna teskoba. U trenutku najvećeg straha, junaci ne uspevaju da obuzdaju diktat svoga tela, što im pričinjava dodatni bol: Nora ne može da kontroliše mokrenje, Rudi ima napade peckanja u anusu zbog hemoroida

ili mu gornja usna podrhtava, a Kadi je usvojila neprestani bol od zagnojene rane na nozi kao deo svoje stvarnosti.

Svi protagonisti ove tri uporedne drame kao da pripadaju istoj porodici. U trenutku dok ih gledamo, stešnjeni su prostorom koji ih guši: Nora boravi u maloj sobici poput zatvorske ćelije, u glomaznoj i mračnoj kućerini svoga oca, poprištu ubistva, ili u zatvoru Rebeus; Norin otac, nekada blistav, lep i uspešan, skriva se od tuđeg pogleda u krošnji drveta; Soni se doslovce guši u prenatrpanoj tamnici u kojoj je od vrućine dobio osip; Rudi se od sveta krije u oklopu svog starog automobila u kome je „nepodnošljivo zagušljivo“, Fanta je zatvorenica u nedovršenoj kućici provincijske zabiti, koju toliko mrzi da odbija u nju da unese imalo topline; Kadi je, u prvoj priči, u nepodnošljivo tesnoj kuhinji, a u trećoj, najpre u čošku dvorišta svoje tazbine gde nemo čuči sabijena u sopstvenu senku, zatim u kabini prenakrcanog kamiona, pa u zagušljivoj prčvarnici sred pustinje gde je primorana da prodaje svoje telo, i na koncu u malom šatoru gde čeka „napad“ na zid iza kojeg je Evropa.

Ali njihova stešnjenost je pre svega psihološka. Nerazrešeni debeli čvorovi iz prošlosti čine ih nedokučivim za sve oko sebe. Komunikacijski kodovi između junaka i sveta su razbijeni. Svako je na svoj način zaslužnjen u svoju patnju, koju Rudi doživljava kao „mučni i nejasno ponižavajući san“ (i ovaj motiv se ponavlja), a od koje se Kadi brani tananim velovima sanjarija. Osećanje odvojenosti od samoga sebe, od svoje najintimnije suštine je toliko da se ličnosti možda samo prividno kreću i svugde borave privremeno. Nora je otišla u Afriku samo na kratko, Kadi se ne zadržava u (nesigurnim) mestima na putu za Evropu, Rudi Deskas je u Francuskoj prisutan samo telom, dok mu je duša ostala u Senegal; on sanja o cvetovima frandžipanijevca u Dara Salamu. Svi su oni preostali članovi porodice koja se raspala u dramatičnim okolnostima, i zato nigde ne nalaze svoje mesto:

U stvari, pismo Ndiyajeve navodi čitaocima da preispitaju apriori identiteta otkrivajući njegove nestabilnosti kroz identitetska traganja i porodične drame. Ovaj rad započinje na poprištu porodične drame. Protagonisti u situaciji raspada porodice osuđeni su na lutanje, oni zauzimaju polu-javne i polu-privatne prostore kao što su prag vrata, hoteli, sve vrste prolaznih mesta koja im zabranjuju da nađu svoje mesto. (*De fait, l'écriture de NDiaye amène les lecteurs à reconsidérer les a priori de l'identité en révélant les instabilités de celle-ci à travers des quêtes identitaires et des drames familiaux. Ce travail commence dans les lieux qui forment la scène des drames familiaux: Les protagonistes en situation de rupture familiale sont condamnés à l'errance, ils occupent des espaces mi-publics mi-privés comme les pas de porte, les hôtels, toutes sortes de lieux de passage qui leur interdisent de trouver une place.*) (Garnier 1998: 87)

Naime, ndijajevskim romanesknim svetom dominira zakon napuštanja. Noru, njenu sestru i majku je napustio otac. Soni je nasilno otrgnut od majke kad je imao pet godina. Rudi je takođe dugo živeo odvojen od oca, s kojim ga je konačno rastavilo očovo samoubistvo. Kadi je na izvestan način napuštena od muža, koji je naglo umro, a zatim je odbačena od muževljeve porodice. Ona je siročica koje je u detinjstvu odgajala baka, Fanta takođe. Ulogu roditelja u ndijajevskom svetu je najteže obavljati. Ni Rudi ni Nora ne mogu da vole svoje dete sve dok ne otkriju porodične tajne i ne dođu do istine, makar ona bila i krvavo ubistvo koje je upropastilo mnoge živote. Nasilnost porodičnih veza u romanima Mari Ndiyaj postaje pravilo, a porodična struktura postaje mesto konflikta, drama, zločina, napuštanja, starih dugova koje treba platiti.

Kod Mari Ndiyaj, porodičnu vezu karakteriše njena dvojna priroda: nepobitno određena, ona je u isto vreme apsolutno proizvoljna, bez obaveza, osim za junaka. Jedan nesavitan moralni zakon (gotovo kantovske prirode pošto teži kao kategorički imperativ, ali apsurdno za jednu jedinku) primenjuje se na glavnog protagonistu. (*Chez Marie Ndiaye, le lien familial se caractérise par sa nature duplice : donnée irrécusable, il est en même temps absolument gratuit, sans obligation, sauf*

pour le héros. Une inflexible loi morale (de nature quasi kantienne puisqu'elle pèse comme un impératif catégorique, mais absurdement pour un seul) s'applique au protagoniste principal.) (Rabaté 2008: 27)

Sve tri glavne junakinje, poput junakinja prethodnih romana Mari Ndiyaj o kojima piše Dominik Rabate, teže tom visokom moralu dostojnom poštovanja, jednom apsolutnom moralu, dok su njihovi partneri uglavnom moralno srozani, ili se protagonistkinjama čini da to jesu. Nora za svog propalog oca kaže: „Jadnik jadni, ko bi za njega pomislio da će postati stara debela ptičurina što tako nespretno uzleće i tako jako zaudara?“ (Ndiyaj 2011: 16) Jakob, profesionalno neostvareni Nemač koji je iz nekih, možda nerasvetljenih, razloga došao da živi u Francuskoj, za nju je čovek koji joj „visi na grbači“, koji joj je „zario u slabine svoje male bezbolne kandže“ (*Ibid*: 28). Soni ništa nije uradio od svoje pameti briljantnog učenika, i nakon završenih studija u Londonu tavori u očevoj kući besposlen. Inteligentan i prelep mladić, kome je bila obećana svetla budućnost, ne ume ni na kome da zadrži pogled. Rudi je propali profesor gimnazije koji se potukao sa svoja tri učenika, kada mu je jedan od njih dobacio: „sine ubice“; upropastio je karijeru univerzitetskog profesora što mu se smešila. On kao da je osuđen na drugost i na nemogućnost integrisanja u svet koji ga okružuje, u najskromniju toliko željenu svakodnevicu običnog sveta.

Iako autorka koristi brojne tehnike gradeći raznolike situacije i likove, ono što je zajedničko svim protagonistima jeste to da se u iskušenjima kroz koja prolaze osećaju marginalizovani iz razloga koji uveliko prevazilaze njihovo razumevanje i njihovu kontrolu. Međutim, u ovom romanu postoji izlaz za hrabre. Nakon što su pretrpele, svaka na svoj način, teške udarce od muškaraca, Nora od oca tiranina koji ju je povredio u detinjstvu, Fanta od posrnulog muža koji ju je na prevaru odveo u Francusku, a potom izneverio, Kadi Demba od

saputnika-ljubavnika koji ju je opljačkao i ostavio usred pustinje, kao i od mnogih drugih na koje je putem nailazila, ove manje-više osrednje žene uzimaju u ruke dizgine svoje sudbine. Sve tri u situaciji koja ih čini slabim i ranjivim, uspele su da sačuvaju dostojanstvo pred najtežim životnim iskušenjima i poniženjima. Na koncu su se preobrazile u istinske heroine, u Moćne Žene.

Unutrašnja snaga

Naslov knjige nas poziva da u slabim i ranjivim ženama, teške prošlosti i neizvesne budućnosti, osuđenim na bol i izgnanstvo, vidimo afričke lavice ili uspešne poslovne žene modernog tipa, ostvarene na raznim planovima. Sama autorka u svojim intervjuima objašnjava onim zbunjenim čitaocima da se ta njihova moć ogleda u unutrašnjoj snazi koja im omogućuje da sačuvaju ljudsko dostojanstvo ili, jednostavno, ljudskost. Snaga koje one crpu iz dubina svoje nesreće, kada se nađu u najbeznadežnijoj situaciji, pomaže im da prevaziđu inicijalno tragičnu situaciju.

Očigledno, ovde smo daleko od volje za moć ničeoovskog tipa, u kojoj se pojedinac afirmiše i ostvaruje kao kreator svojih sopstvenih normi i vrednosti. Ove žene se brane, one postaju jake tek u izazovu odnosa sa drugim, sa zlom. Prva junakinja, Nora, nevoljena od oca i razdirana grižom savesti što je u mladosti prepustila svog brata Sonija tom tiraninu, pokušava da pomogne ovom poslednjem, da ga iščupa iz kandži tog neumoljivog i užasnog čoveka, ali u početku, ophrvana besom, zlopamćenjem, osećanjem nemoći i obeshrabrenosti, ne veruje u sebe: „Činilo joj se da za nju nema nikakvog izlaza, da je on drži, da ih istinski sve drži u šaci otkako je oteo Sonija, udarivši u njihove živote žig svoje svireposti. (Ibid: 61) Ona uporedo razrešava latentne konflikte u svojoj sadašnjoj porodici koja, izvana, deluje savršeno srećno i harmonično. Kada se konačno suoči sa istinom o samoj sebi, i sa činjenicom da je

deset godina ranije živela u Dakaru kako bi se približila svome ocu i stekla njegovu (nemoguću?) ljubav, ona će najzad pogledati u oči demonu koji je sedeo na truhu svih njih, i ponovo će steći moć ljubavi prema svojoj kćerki i mužu Jakobu. Nora se na kraju otvara prema svetlu, vedro pozdravlja komšije, najzad u harmoniji sa samom sobom: „Dok je radosno koračala poznatom ulicom, duša joj beše smirena i organizam je više nije iznenađivao“ (Ibid: 73) Priča se završava mogućim pomirenjem sa ocem, pored koga junakinja sedi u granju plamenjaka:

Ta žena je moćna baš zato što odbija da se bori protiv svoga oca. Ona postaje svesna da su borba i srdžba jedan drugi vid zavisnosti. Ostaje u Senegalu da brani svoga brata od svoga oca. Ali ne osećajući više mržnju ili srdžbu. U tome je njena snaga. (*Si cette femme est puissante, c'est peut-être parce qu'elle renonce à lutter contre son père. Elle se rend compte que le combat et la rancœur sont une autre forme de dépendance. Elle reste au Sénégal pour défendre son frère contre son père. Mais sans plus éprouver de haine ou de rancune. C'est là qu'est sa force.*) (NDiaye, Internet)

Druga junakinja, Fanta, takođe u mešanom braku sa belcem, predstavljena je samo u mislima Francuza Rudija čiji je život „prava propast“, u njegovoj ljubavi prema njoj na granici fiksacije. Stoga se čini da je Fanta sveprisutna od početka do kraja priče. Ona „koja se još od detinjstva tako hrabro borila da postane obrazovano i prosveteno biće, da se izvuče iz beskonačne, tako hladne, tako monotone, stvarnosti puke sirotinje“ (Ndiay 2011: 94), prevarena je od muža koji je dozvolio da od profesionalno ostvarene profesorke postane strančinja u Francuskoj, i žrtva intriga izvitoperene svekrve koja ima predrasude o Afrikancima. „Tvrđio je da će bdeti, u Francuskoj, nad njenom društvenom krhkošću, a pustio ju je niz vodu.“ (Ibid: 136) Ona živi u tamnici svoje izgnaničke samoće i tone u depresiju; malo govori, nikada se ne smeši, jedino brine o detetu. Suptilnim mehanizmima isključenja, francusko društvo joj ne

dozvoljava da nastavi profesorsku karijeru. Poslednji udarac joj zadaje nesrećni Rudi, kada u svađi izgovara rečenicu dostojnu klasične tragedije: „Možeš da se vratiš otkle si došla“ (*Ibid*: 88), koja će ga neprestano proganjati i naterati da izvrši ono što Amin Maluf naziva „ispit identiteta“ (Maluf: 2003), odnosno da se suoči sa svojom životnom situacijom, svojim neuspesima u poslu, i bolnom prošlošću svojih roditelja. Zašto se toliko prepušta zlovolji da više ni s kim ne može da razgovara normalno, bez agresivnosti, čime odbija od sebe svoju ženu, svog sina, svog direktora, kolege, komšije, klijente? Rudi će se iščupati iz kobnog zagrljaja svoje majke i konačno oprostiti sa duhom pokojnog oca koji je ubio svog partnera u Senegal. Tek tada će povratiti ljubav svoje žene, koju je oduvek obožavao, i svog sina Džibrila (anđeo Gabriel?), koji ga se ranije plašio. Rudija na putu transformacije prati Fanta, snažna i moćna, u obličju veličanstvene i zagonetne ptice koja ga progona u njegovim najmračnijim mislima terajući ga da nešto učini i da promeni sudbinu svoje male porodice. Fanta ponovo postaje moćna žena, spremna na praštanje i na vedru budućnost. Iako priču Rudija i Fante može doživeti bilo koji par, ipak ovde nisu zanemarivi odnosi između crnaca i belaca, te problematika takozvanih „domino parova“.

Jedino treća junakinja, Kadi Demba, strepi ka jačanju sopstvenih snaga i slobode nezavisno od porodičnih veza i drama, ali tek nakon smrti svog muža. Premda inicijalno najslabija od tri protagonistkinje, sirotica udata bez miraza i nerotkinja, što je u Africi najteže prokletstvo i greh koji se ženi ne prašta, ona već na početku romana, kao sluškinja u kući Norinog oca, ispoljava embrionalnu snagu ličnosti:

A kad je zapita kako se zove i kad devojka, nakon minuta ćutnje (kao da bi, pomisli Nora, optočila svoj odgovor značajem) izjavi: Kadi Demba, mirna gordost njenog čvrstog glasa, njenog direktnog pogleda začudi Noru. (Ndiyaj 2011: 18)

Priča o Kadi je najpotresnija. Nakon tri godine braka kojim je potpuno dominirala njena „halucinantna volja da zatrudni“ (*Ibid*: 201), ta nevidljiva Pepeljuga, prezrena od svekra, svekrve i dve zaove, gajila je još samo „nejasne bezlične misli, rasplintute i beličaste snove u čijem zaklonu je životarila vukući korake mehanički, ravnodušna prema samoj sebi i, kako je verovala, ne pateći mnogo.“ (*Ibid*) Međutim, dešavalo joj se da oseti ponos, kad god bi se setila da je ona Kadi Demba, jedinstvena, nezamenjiva. Jednog dana, svekrva je izbacuje iz kuće poverivši je nepoznatom čoveku koji treba da je odvede u daleku zemlju o kojoj ne zna ništa, kod rođake Fante koja je „sigurno bogata“ jer je profesor. Dok posmatra masu sveta koja se u gluvoj noći gura u trošnu barku na čijem dnu već pliva voda, Kadi prvi put sama donosi odluku, preuzimajući svoju sudbinu u svoje ruke. Ona izlazi na obalu, ranjene noge koju je zaparala ekserom. U društvu mladog i snalažljivog Lamina, koji joj se našao u nevolji, pridružuje se talasu izbeglica na putu kroz pustinju, koji će pokušati da ilegalno uđu u Evropu. Osetiće na svojoj koži brutalnost vojnikâ graničara, trpeće preko godinu dana ogromne fizičke patnje, naročito u jednoj prčvarnici čija će je gazdarica iskoristavati kao prostitutku uprkos njenim strašnim ranama i neprestanom bolu. Ali svest o tome da je ona Kadi Demba, to poslednje utočište njenog identiteta, neće dozvoliti bilo kakvom osećanju moralnog pada prodor u njeno biće:

Pa ipak, dok su joj se prsti mahinalno pružali prema zidu želeći da miluju pukotine i kvržice, i na trenutak pre no što bi utonula u san, njeno slomljeno telo bi ustreljalo u naletu neke divlje sreće jer bi se najednom setila, praveći se kako je na to zaboravila, da je ona Kadi Demba: Kadi Demba. (*Ibid*: 244)

Kadi kreće na onaj put bez povratka koji biraju hiljade afričkih emigranata, često se utapajući u prenakrcanim i trulim barkama, ili ispadajući iz starih kamiona i

autobusa, na prelasku Sahela i Sahare, gde mnogi ostave kosti u pustinji, a oni koji stignu do evropske granice moraju preskakati visoku metalnu pregradu između dva kontinenta, u Seuti i Melilji. Ona je arhetip brojnih bezimernih istinskih junakinja, koje na putu doživljavaju neopisive patnje i poniženja. Ne zna bogzna šta ni o sebi ni o svetu, jedino je sigurna da je Kadi Demba i niko drugi, posebna i kao nepropusna za svaki greh i svaki oblik zla. Njen jedini plan u životu je da sačuva što bolje može svoj identitet, svoj ljudski integritet. Premda trpi strahovitu fizičku i psihičku bol, ostaje postojana i, na neki način, neuništiva, zahvaljujući dubokoj veri u svoje ljudsko dostojanstvo. Uoči konačnog juriša njene grupe na zid, rešetkastu metalnu ogradu na kojoj će biti zasuta kišom metaka, Kadi se oseća „sićušnom i skoro neopipljivom, kao dah“, kao „majušni dašak vazduha, kao ledena tananost atmosfere“ (*Ibid*: 248), „u skloništu svoje neizmenjive ljudskosti“ (*Ibid*: 249). Iako se čini najtragičnijom, ona na kraju svog stradalničkog puta doživljava slavu i uznosi se, celim bićem usmerena ka ptici, svome duhu, u trenutku smrti koja nju ne dotiče jer je dah, zapravo čisti duh pročišćen apsolutnom patnjom.

To sam ja, Kadi Demba, još je mislila u trenutku kada je njena lobanja udarila o tlo i kada je, širom otvorenih očiju, videla kako lagano plovi iznad ograde jedna ptica dugih sivih krila – to sam ja, Kadi Demba, mislila je zasenjena tim otkrićem, znajući da je ona ta ptica i da ptica to zna. (*Ibid*: 251)

Sve tri „moćne žene“ grcaju na burnim talasima koji ih bacaju tamo-amo, ne uspevajući da se domognu obale, izgubljene u beskrajnu nedefinisanog prostora između nepomirljivih svetova kojima pripadaju. Ali sve tri „imaju unutaraju čvrstinu koja je apsolutno nesalomiva“, kaže Ndičaj, i koja im pomaže da izraze sopstvenu volju odbijajući, u ključnom trenutku, sudbinu koja im je namenjena. Sve tri zadržavaju svoj moralni integritet pred udarima poni-

ženja, laži, egoizma, kukavičluka koji poput gangrene zahvataju ljudska bića oko njih. U okrutnom društvu, čija sposobnost zaborava je nesaglediva, heroizam pojedinca „nalazi utočište samo u svojoj zadivljujućoj sposobnosti trpljenja.“ (... *un individu dont l'héroïsme se réfugie dans sa seule mais admirable capacité à endurer.*) (Rabaté 2008: 27) Ndičajevske junakinje ni u najtežim situacijama ne gube svoje identitetske repere. A ona koja je najviše lišena moći govora – ne zovu li je „mutavka“ – obdarena je nemim govorom, koji će zanavek odzvanjati, i kada drugi utihnu.

Mari Ndičaj ne piše fikciju koja je udobna za čitaoca; ovaj je lišen oslonaca i gurnut u svet koji u isti mah dočarava i uzdrnava poznati referentni horizont. Ndičajevski čudesni realizam, koji razrešava antinomiju između prirodnog i natprirodnog, čini da na koncu prihvatimo nešto neumesno kao najprirodnije: suživot dvoje glavnih junaka na grani drveta. Kroz poigravanje sa stvarnošću, Mari Ndičaj razvija poetiku imaginarnog koja neprestano ispituje granice i svrhe književne fikcije. Ona takođe testira i stavlja na iskušenje našu sve slabiju sposobnost empatije. Da li je smrt Kadi Demba uzvišen ili bezrazložan čin, u jednom svetu koji je i dalje neosetljiv prema hiljadama sličnih tragičnih sudbina, i koji nastavlja da gradi dvostruke željezne zidove između kontinenata, poput onoga u Seuti?...

Literatura

1. Argand, Catherine (2001) « Marie NDi-aye. Entretien » dans Lire, avril, p.6. Internet, dostupno na: http://www.lexpress.fr/culture/livre/marie-ndiaye_804357.html (pristupljeno 12. maja 2010).
2. Brinker, Virginie (2009) « Trois Femmes Puissantes ou l'Inaltérable Humanité », La Plume francophone, Dossier n.42. . Internet, dostupno na: <http://la-plume-francophone.over-blog.com/article-marie-ndiaye-trois-femmes-puissan->

- tes-41866550.html (pristupljeno 1. aprila 2010).
3. Cazenave, Odile (2003) *Afrique sur Seine. Une nouvelle génération de romanciers africains à Paris*, Paris : L'Harmattan.
  4. Garnier, Xavier (1998) « Métamorphoses réalistes dans les romans de Marie NDiaye », in *Itinéraires et contacts de cultures*, vol.25, pp.79-89. Paris : Harmattan.
  5. Maluf, Amin (2003) *Ubilački identiteti*, Paideia, Beograd. Prevod V. Cakeljic. Beograd : Paideia.
  6. NDiaye, Marie : « Je ne suis pas la porte-parole de quoi que ce soit », LeMonde.FR, Livres, 03.11.09. Internet, dostupno na: http://www.lemonde.fr/livres/chat/2009/11/03/posez-vos-questions-a-marie-ndiaye_1261965_3260.html (pristupljeno 17. avgusta 2010).
  7. Ndjaj, Mari (2011) *Tri moćne žene, Zrenjanin*: Agora. Prevod V. Cakeljic.
  8. Rabaté, Dominique (2008) *Marie NDiaye*, Paris : INA/CULTURESFRANCE Editions Textuels.

TROIS FEMMES PUISSANTES DE MARIE NDIAYE, L'UNITE DU TRIPTYQUE NARRATIF

Résumé

Marie NDiaye a construit son œuvre *Trois femmes puissantes* « comme un ensemble musical dont les trois parties sont reliées par un thème récurrent : la force intérieure que manifestent les protagonistes féminins » (M. NDiaye). C'est une notion-clef pour comprendre ce triptyque, autour de laquelle s'articulent les enjeux du texte. Sur le plan diégétique, les liens entre les histoires sont ténus et nombreux. Comme dans un puzzle, les éléments narratifs s'imbriquent et migrent vers les autres, tel cet oiseau métaphorique qui vole d'un récit à l'autre, entre la France et le Sénégal. Mais les liens symboliques, qui unissent les trajectoires des trois protagonistes, sont plus forts. Placés en situation d'exil, tant extérieur qu'intérieur, et exposés au regard méfiant de l'Autre, ces êtres marginalisés montrent une vulnérabilité sans exemple. Le tissu narratif encourage leur lutte sur un chemin de crête dans un endroit inhospitalier et déstabilisant. Norah, Fanta et Khady Demba, héroïnes respectives des trois récits composant ce roman, sont reliées par leurs capacités communes de mettre en mouvement toutes leurs forces pour dépasser les obstacles et résister, pour préserver leur dignité humaine contre les humiliations. Victimes d'un acharnement du destin, chacune d'elles entrevoit dans la force en actes, potentialité de l'être réalisée par l'expérience sensible, un arrachement à sa condition initiale tragique. Comment sont-elles devenues les femmes puissantes ? Est-ce la mort de Khady une « gloire » ou un acte gratuit, dans un monde qui reste impassible à ces destins tragiques et qui continue à construire les murs tel celui de Ceuta ?...